NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03688

DOS DREYDEL

Sholem Aleichem

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום־עליכם ביבליאָטעק

פאַר גרויס און קליין

דאָס דריידעל

שלום־עליכם פאָלקס־פאָנד אויסגאַבע

ניו יאָרק, 1919

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

דאָס דריידעל

א.

מעחר פון אַלע מיינע חברים אין חדר און מעהר פון אַלע יונגלעך פון דער גאַנצער שטאָדט און מעהר פון אַלע מענשען אויף דער וועלט — האָב איך ליעב געהאַט מיין חבר בעני מאיר פּאַל־קאָוואָי׳ס. דאָס איז געווען אַ מין ליעבשאַפט מיט אַ מאָדנער צו־געבונדענקייט מיט אַ מורא־האָבען אינאיינעם. ליעב האָב איך איהם געהאַט דערפאַר, וואָס ער איז געווען שענער און קליגער און בריה׳־שער פון אַלע יונגלעך, און צו מיר איז ער געווען צוגעלאָזט, געטריי, זיך איינגעשטעלט פאַר מיר, געגעבען פּעטש, געמאַכט אַ „פּזר“ מיט אַ „שלשלת“, דאָס הייסט, געריסען פאַר די אויהערען אַלע יונגלעך, וואָס האָבען מיך געוואָלט זאַטשעפּען.

און מורא האָב איך געהאַט פאַר איהם דערפאַר, וואָס ער איז אַ גרויסער און שלאָגט זיך. און שלאָגען האָט ער געקאָנט וועמען ער האָט געוואָלט און ווען ער האָט געוואָלט, מחמת בעני איז געווען דער עלטערער, דער גרעסטער און דער רייכסטער פון אַלע יונגלעך אין חדר. דער פאָטער זיינער, מאיר פּאַלקאָוואָי, האָטש ער איז געווען נישט מעהר ווי אַ פּאַלקאָוואָי שניידער, איז ער אָבער געווען דערפאַר אַ איד אַ נגיד און האָט געשפּיעלט אין שטאָדט אַ ראָלע פון אַ שענעם בעל־הבית: געהאַט אַ שענע שטוב און אַ שטאָדט אין מזרח־וואַנד (די דריטע פונ׳ם אָרון־קודש), פּסח — די

בעסטע מצה־שמורה, סוכות — דעם שענסטען אתרוג, שבת גענומען צו זיך איין אורח, א נדבה געגעבען די שענסטע, א גמילות־חסד געטראָגען אקעגען, די קינדער אָפּגעגעבען צו די בעסטע מלמדים — בקיצור, מאיר פּאָלקאָוואָי האָט זיך „געמענטשעלט“, געוואָלט ווערען א בעל־הבית צווישען אלע בעלי־בתים, זיך איינשרייבען צווישען חברה — נאָר בלאָטע! נישט אזוי גיך קויפט מען זיך איין ביי אונז אין כתרילעווקע אין חברה אריין, נישט אזוי גיך פערגעסט מען ביי אונז אין כתרילעווקע יענעמ׳ס יחוס, פון וואנען ער שטאמט־ארוים. א שניידער מעג זיך „מענטשלען“ צוואנציג יאָהר כסדר, אויספיינען זיך אויפ׳ן שענסטען אופן, וועט ער ביי אונז אין כתרילעווקע בלייבען שניידער. נישטאָ גאָר, מיין איך, אזא זייף אויף דער וועלט, וואָס זאָל קאָנען אָפּוואשען ביי אונז דעם דאָזיגען פלעק. אך! וויפיעל, מיינט איהר, וואָלט, אשטייגער, מאיר פּאָלקאָוואָי געלאָזט זיך קאָסטען, מע זאָל איהם אויסמעקען דעם נאָמען „פּאָלקאָוואָי“? דאָס אומגליק זיינס איז געוועו, וואָס א פאמיליע האָט ער געטראָגען נאָך טויזענד מאָל ערגער, ווי דער נאָמען. שטעלט אייך פאָר, אז אין פּאַס איז ער געשטאנען פערשריבען: „קאניעוווסקי מעשטשאנין מאיר מאוושאָ־וויטש טעלעצי“.

א מערקווירדיגע זאך! מאיר׳ס עלטער־עלטער־זיידע, זאָל האָבען דאָרטען א ליכטיגען גן־עדן, וואָס איז מסתמא געוועו אויך א שניידער, אז ס׳איז געקומען צום אויסטראכטען זיך א פאמיליע, האָט ער גאָר נישט געקאָנט געפינען קיין לייטישערען נאָמען; נע־חיי־בי וואָלט ער געהייסען, מע זאָל איהם פערשרייבען: „פינגער־הוט“, „אונטערשלאק“, „קניפּנאָדעל“, „גרויסלאטע“, „לאנגער־סטאָן“ — אפילו אויך נישט אזעלכע שענע נעמען, נאָר גאָרנישט. זיי האָבען האָטש א שייכות מיט שניידעריי. אָבער טעלעצי! וואָס איז איהם געפעלען געוואָרען א טעלעצי? וועט איהר זאָגען: למאי ביק? ס׳איז דען נישטאָ קיין מענשען, וואָס טראָגען דעם נאָמען ביק? זאָגט אייך אָבער וואָס איהר ווילט — ביק און טעלעצי

זענען טאַקי פֿון איין יחוס, ס'איז אָבער פּאַרט נישט דאָס; ביק איז פּאַרט נישט טעלעצי... נאָר מיר קערעהן זיך אום צו מיין חבר בעני.

ב.

געווען איז בעני אַ פיין בחור'על, אַ פּעמפּיקעוואַטער, אַ ראָבע־טיניער, מיט געלע שטעכעדיגע האָר, מיט ווייסע פּעכקע בעקלעך, מיט שיטערע צייהנדלעך און מיט מאָדנע רוימע בולבעוואַטע אויגעלעך, ווי ביי אַ פיש. די דאָזיגע בולבעוואַטע אויגעלעך האָבען תמיד געשמייכעלט און געקוקט ממזר'יש, און דערצו האָט ער געהאַט אַ פּערריסען נעזעל, אַזוי, אַז דאָס גאַנצע פּנים'על האָט אויסגעזעהן ביי איהם, ווי ביי אַ גרויסען עזות־פּנים — און דאָך איז מיר דאָס דאָזיגע פּנים'על דוקא געפעלען, און מיר זענען געוואָרען מיט בעני'ן חבר פון דער ערשטער שעה אָן, וואָס מיר האָבען זיך דערקענט.

די ערשטע קענטשאַפט אונזערע איז געשלאָסען געוואָרען אונטער'ן טיש, זיצענדיג מיט'ן רבי'ן ביי'ם חומש. אַז די מאַמע האָט מיך געבראַכט צו פיהרען אין חדר, האָב איך געטראָפען דעם רבי'ן, אַ איד מיט געדיכטע ברעמען און מיט אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע, זיצען מיט אַלע תלמידים ביי'ם חומש איבער דער סדרה בראשית. נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות, — אָפּגעגעבען עקזאַמען האָט מען נישט בעדאַרפט, צושטעלען מעטריקעס אויך נישט, — האָט מיר דער רבי אַ זאָג געטהאָן:

— קריך אהינצוצו, אויף יענער באַנק, צווישען יענע צוויי יונגלעך.

און איך בין אַרויפגעקראָכען אויף דער באַנק, זיך אַריינגעהאַפּט צווישען צוויי יונגלעך און האָב שוין געהייסען אַ „צוגענומענער". קיין בעזונדערע שמועסען צווישען מיין מאַמען מיט'ן רבי'ן האָט אויך נישט בעדאַרפט זיין. ס'איז ביי זיי געווען איין אָפּגערעדטע זאַך נאָך פון יום־טוב.

— גערענק זשע, זאָלסט זיך לערנען, ווי סע געהער צו זיין! — זאָגט צו מיר די מאַמע, שוין שטעהענדיג ביי דער טיר, און דרעהט־אוים נאָך אַ מאָל דעם קאָפּ צו מיר און קוקט, קוקט אויף מיר מיט געפיהל, אויסגעמישט מיט פרייד, ליעבשאַפט און רחמנות. דער מאַמע'ס קוק פערשטעה איך זעהר גוט: זי האָט הנאה, וואָס איך זיץ צווישען בעל־הבתישע קינדער און לערען, און סע טהוט איהר וועה דאָס הארץ, וואָס זי דאַרף זיך מיט מיר שיידען.

איך בין זיך מודה, אז מיר איז געווען אויפ'ן הארצען אַ סך פרייליכער, ווי מיין מאַמען; איך זיץ צווישען אַזוי פיעל נייע חברים, קיין עין־הרע, וואָס בעטראַכטען מיך און איך בעטראַכט זיי — מיר בעטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע. נאָר דער רבי לאָזט אונז לאַנג נישט זיצען אָהן ארביים. ער צעשאָקעלט זיך און שרייט־אוים אויף אַ קול, מיט אַ ניגון, און מיר אַלע — נאָך איהם, איינער איבער'ן אַנדערען, אויף קולי־קולות:

— ו ה נ ח ש — און דער שלאַנג! ה י ה — איז געווען! ע ר ו ם — קליגער! מ כ ל — פון אַלע! ח י ת — חיות! ה ש ד ה — פונ'ם פעלד! א ש ר — וואָס! ע ש ה — ער האָט געטהאָן!

יונגלעך, וואָס זיצען אַזוי נאָהענט איינס מיט'ן אַנדערען, האָטש זיי שאָקלען זיך און שרייען, ווי איז דאָס מעגליך, זיי זאָלען נישט ווערען בעקאַנט, זיך דורכוואַרפען מיט אַ פּאָר ווערטער האָטש? און ס'איז טאַקי אַזוי געווען.

בעני מאיר פּאָלקאָוואָי'ס, וואָס איז געזעסען מיט מיר איינ־איינעם שטאַרק צענויפגעקוועטשט, פּרובט מיך פריהער מיט אַ קנייפּ פאר דעם פּוס און קוקט זיך איבער מיט מיר מיט די אויגען, און נאָכדעם צעשאָקעלט ער זיך שטאַרק און זינגט גלייך מיט'ן רבי'ן און מיט אונז אַלע אויף אַ קול דעם חומש און וואַרפט־אריין זיינע אייגענע ווערטער, בזה הלשון:

— ו ה א ד ם — און דער מענטש! י ד ע — האָט באַוואוסט! נאַ דיר אָוועקעט די דאַזיגע קנעפּלעך! א ת ח ו ה — חוה'ן!

אשתו — זיין ווייב! גער מיר א באָקסער, וועל איך דיר געבען א ציה פון מיין פּאַפּיראָס!

און איך פיהל עמיצענס וואַרעם הענטעל אין מיין האנד, און איך טאַפּ־אָן עטליכע קליינע, גלאַטע, גליטשיגע הויזען־קנעפּלעך. איך בין זיך מודה, אז נישט איך דאַרף קנעפּלעך, נישט איך האָב באָקסערען, נישט איך רויכער פּאַפּיראָסען. נאָר מיר איז געפעלען דער דאָזיגער איינפאַל, און איך ענטפער איהם מיט׳ן זעלבען ניגון, וואָס ער, און שאָקעל זיך גלייך מיט אַלע:

— ותהר — און זי איז טראָגעדיג געוואָרען! ווער האָט דיר געזאָגט! ותלד — און זי האָט געוואונען! אז איך האָב ביי זיך באָקסערען?...

און אזוי האָבען מיר זיך איבערגעשמועסט די גאַנצע צייט, ביז דער רבי האָט, אפּנים, אָנגעשמעקט, אז חאָטש איך שאָקעל זיך גאַנץ געשמאַק, נאָר דער קאָפּ איז מיר נישט ביי׳ם חומש; האָט ער מיך פּלוצים געגעבען א חאַפּ אויף דער וועגטקע, צום עקזאַמען הייסט דאָס:

— זאָג נאָר, דו! הער נאָר, ווי אזוי הייסט דו דאָרטען? דו מוזט אודאי וויסען, וועמענ׳ס זוהן איז געוועזען קין און ווי אזוי האָט געהייסען קין׳ס ברודער?

די דאָזיגע קלאָץ־קשיא האָט מיר אויסגעוויזען אזוי ווילד, גלייך ווי מע וואָלט מיך, אשטייגער, פּלוצים א פרעג געטהאָן: ווען איז אויפ׳ן הימעל א יריד? אָדער ווי אזוי מאַכט מען פון שניי גאָמעלקעס און זיי זאָלען נישט צעגעהן? — אז בסך־הכל איז מיר גאָר דער קאָפּ געוועזען ערגיץ ווייס איך וואו — אונטען, ביי די קנעפּלעך.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי? — פרעגט מיך דער רבי. — דו הערסט נישט, וואָס מע רעדט צו דיר? איך פרעג ביי דיר, זאָלסט מיר זאָגען אויף א ווײלע, ווי אזוי האָט געהייסען אדם הראשון׳ס פּאָטער, און וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט קין׳ען זיין ברודער הבל, וואָס חוה האָט זיי געהאַט?

איך זעה, אַלע יונגלעך שמייכלען, שטיקען זיך פאַר געלעכטער, און פערשטעהע נישט, וואָס לאַכט מען דאָ?

— זאָג, נאַרעלע, אַז דו ווייסט נישט, וואָרום מיר האָבען דאָס נאָך נישט געלערענט. — שעפּטשעט מיר בעני אויפ׳ן אויהער און שטורכעט מיך מיט׳ן עלענבויגען. און איך פאָלג איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט ביי וואָרט, ווי אַ פּאָפּוגאַי, און אין חדר ווערד אַ געלעכטער ביז׳ן הימעל.

„וואָס לאַכען זיי?“ — טראַכט איך מיר און קוק אויף די קינדער און אויפ׳ן רבי׳ן, ווי זיי קאַטשען זיך פאַר געלעכטער, און בשעת מעשה לעג איך איבער אונטען די קנעפּלעך פון איין האַנד אין דער אַנדערער: דאָרט איז פּונקט אַ האַלב טוץ.

— אַנו, ווייז נאַר, בחור׳על, אַקאָרשט די הענטעלעך דיינע! וואָס טהוסט דו דאָרטען מיט זיי? — מאַכט צו מיר דער רבי און בויגט זיך אָן צו מיר אונטער׳ן טיש...

. . . .

איהר זענט דאָך קלוגע קינדער, פערשטעהט איהר דאָך שוין מסתמא אַליין, וואָס פאַר אַ מין פּסק איך האָב געחאַפּט פון מיין רבי׳ן אויפ׳ן ערשטען אַרויספאָהר מיט די קנעפּלעך!

ג.

שמיץ פערהיילען זיך, בזיונות פערגעסען זיך. איך מיט בעני׳ן זענען מיר גיך געוואָרען גוטע ברידער, אָבער וואָס גוטע ברידער הייסט — נפש אחת, גאָר ווי אַנדערע צוויי. אָט ווי אַזוי די מעשה האָט זיך געטראָפען:

געקומען אויפ׳ן אַנדערען טאָג אין חדר אַריין, מיט׳ן חומש אין איין האַנד און מיט׳ן אָנבייסען אין דער אַנדערער האַנד, האָב איך געטראָפען חברה שטאַרק האַפערדיג, פריילוך, דאָס, וואָס ווערד

אָנגערופען בגילופין. וואָס איז די מעשה? א גדולה — דער רבי איז נישטאָ! וואו איז ער? אוועקגעגאנגען ערגיץ אויף א ברית, אינאיינעם מיט דער רביצין. דאָס הייסט, חלילה נישט אינאיינעם; א רבי געהט קיינמאָל נישט אינאיינעם מיט א רביצין. פריהער געהט דער רבי, און נאָכדעם, הינטען, געהט נאָך די רביצין.

— א לאָמיר זיך וועטען! — רופט זיך אָן איין יונגעל מיט א בלויער נאָז, יהושע־העשעל הייסט ער.

— צו וויפיעל געוועט? — זאָגט דער אנדערער, קאָפּעל־בונעם, א יונגעל מיט א צעריסענעם ארבעל און סע זעהט זיך ארויס דער שפּיץ פון'ם שווארצען עלענבויגען.

— צו פערטעל פונט באָקסערען.

— לאָז זיין צו פערטעל פונט באָקסערען. איז וואָס, זאָגסט דו, לאָמיר האָרכען?

— איך זאָג, אז מעהר ווי פינף־און־צוואנציג וועט ער נישט אויסהאַלטען.

— און איך זאָג — זעכס־און־דרייסיג!

— זעכס־און־דרייסיג? אָט וועלען מיר באַלד זעהן! חברה, נעמט איהם!

אָט אזוי האָט אויסגעקאָמאנדעוועט יהושע־העשעל מיט דער בלויער נאָז, און עטליכע יונגלעך מיט א מאָל האָבען מיך א נעם געטהאָן, ווי דער רוח דעם מלמד, מיך אנידערגעלעגט אויף דער באנק, און דוקא מיט'ן פּנים ארויף. צוויי האָבען זיך געזעצט מיר אויף די פיס, צוויי — אויף די הענד, איינער האָט מיר צוגעהאַלטען דעם קאָפּ, איך זאָל זיך נישט דרעהען, און נאָך איינער האָט אָנגע־שטעלט אקוראַט אקעגען מיין נאָז צוויי פינגער פון דער לינקער האנד (אפּנים, ער איז געווען א ליוואק, א געלינקטער!); די צוויי פינגער האָט ער צענויפגעלעגט, ווי א בייגעלע, איין אויגעל אביסעל צוגעמאכט, דאָס מויל האַלב געעפענט, און גענומען מיר שנעלען אין נאָז אריין — אבער ווי אזוי, מיינט איהר, שנעלען? יעדער שנעל האָט מיר געגעבען צו זעהן זיך מיט'ן טאַטען פון יענער

וועלט. רוצחים! קוילערס! וואָס האָבען זיי געהאַט צו מיין נאָז? וואָס האָט זי זיי געטהאָן? ווּעמען האָט זי געשטעהרט? וואָס האָבען זיי אויף איהר דערזעהן? אַ נאָז ווי אַלע נעזער!

— חברה, צעהלט! — קאָמאַנדעוועט יהושע־העשעל. — אחת ואחת! אחת ושתים! אחת ושלוש!

נאָר פלוצים...

כמעט אַלע מאָל, זינט די וועלט שטעהט, טרעפען זיך אַלע נסים פלוצים. למשל: סע טרעפט זיך חלילה איין אומגליק מיט אַ מענשען, גזלנים פאַלען־אָן אויף איהם אין מיטען פעלד, בינדען איהם די הענד אַרונטער, שאַרפען־אָן דאָס מעסער און הייסען איהם זאָגען ודוי; און סאַמע דעמאָלט, ווען מע וויל שוין מאַכען חיק, טראָגט עס אָן פלוצים אַ סטאַנאָוואָי מיט אַ גלאָק — די גזלנים צע־לויפען זיך, און יענער ווערד ניצול, הויבט אויף די הענד צו גאָט און בענשט נאָכדעם גומל.

מיט מיר און מיט מיין נאָז איז אויך אַזוי געווען. איך גע־דענק נישט אַקוראַט, צי ביי'ם פינפטען, צי ביי'ם זעכסטען שנעל האָט זיך געעפענט די טיר און ס'איז אַריינגעקומען בעני מאיר פּאָלקאָוואָי'ס, און חברה האָבען מיך באַלד אָפּגעלאָזט פריי, גע־בליבען שטעהן, ווי די סטאַטקעס, און בעני האָט זיי גענומען איינ־ציגווייז צו דער אַרבייט: ער האָט זיי אָנגענומען איטליכען בע־זונדער ביי די אויהערען, גוט אָנגעדרעהט, געמאַכט דערביי מיט אַ ניגון: „פּז---ר!“ אָדער „שלשל------ת!!!“ און בשעת מעשה גערזאָגט אַלעמען מיט'ן אייגענעם נוסח:

— נו? היינט וועסט דו שוין וויסען, וואָס הייסט זאַטשע־פּען איין אַלמנה'ס אַ יונגעל?

פון דעמאָלט־אָן האָבען שוין חברה מעהר נישט צוגעריהרט זיך, נישט צו מיר, נישט צו מיין נאָז; זיי האָבען מורא געהאַט זיך אָנהויבען מיט איין אַלמנה'ס אַ יונגעל, וואָס בעני מאיר פּאָלקאָ־וואָי'ס איז זיין חבר, זיין אויסלייזער, זיין בעשיצער.

ד.

„דער אלמנה'ס יונגעל" — קיין אנדער נאָמען האָב איך נישט געהאַט אין חדר. וואָס עפּיס „דער אלמנה'ס יונגעל"? מחמת מיין מאַמע איז געווען אַ אידינע איין אַלמנה, זיך דורכגעשלאָגען אליין מיט איהר אייגענער האָרעוואַניע, געהאַלטען אַ באַקאַליינע קלייט. וואָס מעהר פון אלסדינג איז דאָרטען געווען, ווערליג איך געדענק, קרייד און באָקסערען — די צוויי מינים, וואָס האָבען אַ שאַרפען אָפּגאַנג ביי אונז אין כתרילעווקע: קרייד בעדאַרף מען האָבען אויף שמירען די שטיבער, און באָקסערען איז אַ נאַשעריי, וואָס איז אי זיס, אי עס געהט אַ סך אויף דער וואָג, אי עס קאָסט וואָלוועל. חדר־יונגלעך ברענגען־אויס דערויף דאָס גאַנצע געלד פון די אָנ־בייסענס מיט די מיטאָגס, און די קרעמער ביי אונז ציהען דערפון שען פרנסה. בשום אופן האָב איך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס די מאַמע קלאָגט זיך שטענדיג, זאָגט, אַז עס טראָגט איהר קוים־קוים אויף קלייט־געלד און אויף שכר־למוד. און וואָס עפּיס גראָד שכר־למוד? וואו זענען די איבעריגע זאַכען, וואָס אַ מענש בעדאַרף האָבען, למשל, עסען, אַ קלייד, אַ שוך, וכדומה? דער גאַנצער קאָפּ איהרער איז געלעגען אינ'ם שכר־למוד: „אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט, זאָגט זי, און האָט צוגענומען ביי מיר מיין מאַן, אַזאַ מאַן, און מיך געלאָזט איין אַלמנה, אַ יונגענד, איינע אליין, וויל איך חאָטש, אַז מיין זוהן זאָל קאָנען גוט לערנען". וואָס זאָגט איהר אויף דעם משל? איהר מיינט אפשר, אַז זי איז נישט געגאַנגען אַלע מאָל אין חדר אריין געוואָהר ווערען, ווי אַזוי איך לערען? פון דאַוונען שמועסט מען נישט, אַז זי האָט אַכטונג געגעבען אויף מיר, איך זאָל דאַוונען אַלע טאָג. זי האָט מיך נאָר געוואָלט איינרעדען, איך זאָל זיין חאָטש האַלב, ווי מיין טאַטע, עליו השלום, איז געווען. און אַלע מאָל, ווען זי האָט זיך גוט צו־געקוקט צו מיר, פלעגט זי זאָגען, אַז איך בין אינגאַנצען „ער", מיר

צו לאַנגע יאָהר. און בשעת מעשה זענען ביי איהר די אויגען געװען װי בענעצט, און מאָדנע פערזאָרגט איז געװען דאָס פּנים איהרס, בעצויגען מיט אַ שװאַרצען טרויער.

לאָז ער מיר מוחל זיין, דער טאַטע מיינער, אויף יענער װעלט. איך האָב איהם נישט געקאָנט פערשטעהן, װאָס איז ער געװען פאַר אַ מענש, װאָס, װערליג די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם, פלעגט ער כסדר אָדער לערנען אָדער דאַװנען? שוין זשע האָט איהם קיינמאָל נישט געצויגען, װי מיך, אין דרויסען אַרוים זומער אין דער פריה, בשעת די זון ברענט נאָך נישט אַזוי שטאַרק, הויבט ערשט אָן אַרויסטרעטען אויפ'ן גרויסען הימעל, שפּאַציערט מיט אַ גרוים איילעניש, װי אַ פייעריגער מלאך אין אַ פייעריגער קאַרעטע מיט פייעריגע פערד, װאָס ס'איז אונמעגליך צו קוקען זיי אין זייערע שטאַרק לויטערע, ברענענדיגע, גין־גאָלדענע פּנים'ער? װאָס פאַר אַ טעם, פרעג איך אייך, האָט אין אַזא געטליכען פריהמאָרגען דאָס װאָכעדיגע דאַװנען? װאָס פאַר אַ טעם האָט נאָכדעם דאָס זיצען און לערנען אינ'ם ענגען װיסטען חדר, בשעת די גין־גאָלדענע זון האַלט אין רעכטען סמאַליען, אָנ־גליהענדיג די ערד, װי איין אייזערנע סקאָװרעדע? דעמאָלט ציהט דאָס אייך גאָר אַהין, אַראָפּ־באַרג, צום טייך, צו יענעם שענעם טייך, װאָס איז בעדעקט פון אויבען מיט גרינעם, און אַ מאָדנער ריח, אַ ריח פון שװיץ־באָד, לאָזט זיך הערען פון דער װייטען; דעמאָלט גלוסט זיך אייך אויסטהון זיך אויף דער גיך און אריינ־שפּרינגען העכער האַלב אין דעם אָנגעװאַרעמטען װאַסער, װאָס אונ־טען, ביי'ם דנאָ, איז דאָס קיהלבליך און מאָדנע גליטשיג און װייך־בלאָטיג, און פערשיעדענע בעשעפּענישען, װאָס װידמענען זיך אין די אָפּגרונטען פונ'ם טייך, האַלב פישלעך, האַלב זשאַבקעלעך, שװע־בען, שװעבען אַהין אַ שיעור פאַר די אויגען, און מאָדנע פליענען, קאָמאַרעס מיט די לאַנגע פיס, גליטשען זיך, שליטלען זיך איבער'ן װאַסער פון אויבען; דעמאָלט גלוסט זיך אייך אַריבערשװימען אויף יענער זייט, אַהין, װאו די ברייטע, קיילעכיגע, גרינע בלעטער

וואכסען, און סע שעמערירען פון זיי ארוים ווייסע און געלע צוויק־
לעך, און סע קוקט אויף אייך א גרינע פרישע ווערבע מיט ווייכע
פרישע צווייגען, און איהר טהוט זיך א לאָז און פאַלט־אריין מיט
די הענד אין בלאָטע, און פּאַליאָסקעט־פּאַליאָסקעט מיט די פיס
פון יענער זייט, מע זאָל מיינען, אז איהר שווימט. וואס פאַר א
טעם, פרעג איך אייך נאָך א מאָל, האָט דאָס זיצען אין שטוב אָדער
אין חדר זומער פאַר־נאַכט, בשעת דער גרויסער רויטער הימעל־
קוגעל לאָזט זיך אראָפּ פון יענער זייט שטאָדט אויף דער ערד,
צינדט־אָן דעם שפּיץ קלויסטער און בעלייכט אויך דעם רויטען שינ־
דעל־דאַך פון באָד און, להבדיל, די גרויסע אַלטע פענסטער פון דער
גרויסער קאַלטער שוהל, און פון דאָרטען, פון הינטער דער שטאָדט,
געהט די טשערעדע, ציעגען לויפען, שעפּעלעך מעקען, דער שטויב
וואכסט, געהט ביז'ן הימעל, און זשאַבעס קוואַקען, זשאַבעס גראַ־
גערען, סע רעש'ט, סע גרילצט — א טאַרעראַם, א יריד, א האַרמי־
דער! ווער האָט אין זינען איצטער דאַוונען? וועמען קריבט אין קאָפּ
אריין איצטער לערנען? געהט־זשע רעדט אָבער מיט מיין מאַ־
מען, — וועט זי אייך זאָגען, אז ער, עליו השלום, האָט נישט אזוי
געטהאָן; ער, עליו השלום, איז געווען גאָר איין אַנדער מענש.
וואס פאַר א מענש איז ער געווען, זאָל ער מיר מוחל זיין, — ווייס
איך נישט; איך ווייס נאָר, אז מיר דעקוטשעט די מאַמע זעהר
שטאַרק, דערמאַנט מיר אַלע מאָל, אז איך האָב געהאַט א טאַטען,
און ווארפט מיר אויס צעהן מאָל א טאָג דאָס שכר־למוד, וואס זי
צאָהלט פאַר מיר, און פערלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאַכען, זאָגט
זי: ג ו ט לערנען און ו ו ע ל ע ן דאַוונען.

ה.

מע קאָן נישט זאָגען, אז „דער אַלמנה'ס יונגעל" האָט זיך
שלעכט געלערענט. ער איז ניט אָפּגעשטאַנען פון זיינע איבעריגע
חברים אויף קיין האָר. נאָר ווע‌לען דאַוונען — דאָס בין איך אייך

נישט ערב. אַלע קינדער האָבען איין נשמה, און אַ קונדס איז ער געווען גלייך מיט אַלעמען; גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שקאַצעריי, גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שטיעף־טהון: אַנטהון דעם קהל׳שען צאַפּ אויף די הערנער אַ שטריימעל פון דער רביצינ׳ס וויכעט, וואָס זי שמירט מיט איהם די ערד, און לאָזען איהם איבער דער שטאָדט; אָנהענגען דער קאַץ אַ פּאַפּיערענע שלאַנג אויפ׳ן וויידעל, זי זאָל לויפען משוגענערווייז און ברעכען טעפּ אויף וואָס די וועלט שטעהט; אויפהענגען אַ שלאָס אויף דער וייבערשער שוהל פרייטאָג־צו־נאַכטס פון דרויסען, מע זאָל נאָכדעם די וייבער דאַרפען ראַטעווען פון חלשות; צושלאָגען דעם רבינ׳ס פּאַנטאָפעל צו דער ערד מיט צוויעכעס, אָדער צו׳חתמ׳ענען איהם מיט טריפּוואַכס די באָרד צום טיש בשעת ער שלאָפט, און לאָז ער פּרובען אויפשטעהן, וכדומה. וויפיעל שמיץ דאָס קאָסט אונז נאָכדעם, אַז מע דערגעהט זיך, ווער דאָס האָט געטהאָן — פרעגט שוין נים! סע פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אַז יעדע זאַך מוז האָבען אויף זיך איין עלטערען, איין אויבערהאַר, וואָס ער איז דער קאָפּ, דער פיהרער, דער ווענווייזער.

אונזער קאָפּ, אונזער פיהרער, אונזער וועגווייזער איז געווען בעני מאיר פאָלקאָוואַי׳ס. פון איהם האָבען זיך אַלע זאַכען אָנגעהויבען און צו אונזערע קעפּ האָט זיך דאָס תמיד אויסגעלאָזט. בעני, דער פּעמפּיקוואַטער רויטער בעני מיט די בולבעוואַטע רויטע אויגען, איז תמיד פון אַלע אומגליקען ארויס טרוקען, ווי פּעפּער, ריין, ווי אַ טרער, און גאָט די נשמה שולדיג, ווי אַ טייבעלע. וואו ערגיץ אַ שענע תנועה, אַ מין העויה׳לע, אַ שפּיצעל, איין אָפּשניצעל, האָבען מיר דאָס גענאַשט פון בעני׳ן. ווער האָט אונז אויסגעלעהרענט בגנבה רויכערען אַ פּאַפּיראָס, ארויסלאָזען דעם רויך פון ביידע נאָזלעכער? בעני. ווער האָט אונז ארויפגעפיהרט זיך גליטשען ווינטער מיט אַלע גוישע שקצימ׳לעך אויפ׳ן אייז? בעני. ווער האָט אונז אויסגעלעהרענט שפּיעלען אין קנעפּלעך, אין קניפּלעך, אין מ״ם־שי״ן־ה״א, אין „אום־צי־גראָד“, און פערשפּיעלען די

אָנבייסענס מיט די מיטאָגס? בעני. אויף שפּיעלען איז בעני געווען איין מזיק, דאָס הייסט: ער האָט אונז אַלעמען גע'מזיק'ט, אָפּגעוואונען ביי אונז וואו מיר האָבען געהאַט אַ גראָשען, און גע־קומען צו עפּים — אָפּגעווישט די ליפּען, שאַ, נישטאָ בעני! דאָס שפּיעלען איז ביי אונז געווען איינע פון די בעסטע זאַכען אין דער וועלט. און פאַר'ן שפּיעלען האָבען מיר אַלע מאָל געהאַפּט פונ'ם רבי'ן דעם גרעסטען פּסק; ער האָט געזאָגט, אַז ער מוז דאָס אויס־קאָרעניען, אַרויסרייסען ביי אונז מיט'ן וואָרצעל.

— שפּיעלען וועט איהר ביי מיר? מיט'ן מלאך־המות וועט איהר זיך ביי מיר שפּיעלען! — אַזוי פלעגט זאָגען דער רבי און אויסטרייסלען אונז די קעשענעס, צונעמען וואָס ער האָט געפונען און איינטיילען אונז שמיץ פון דער ברייטער האַנד.

נאָר איין וואָך אין יאָהר איז געווען ביי אונז אַזעלכע, וואָס מע האָט געמעגט שפּיעלען. וואָס זאָג איך, מע האָט געמעגט? ס'איז געווען אַ מצוה צו שפּיעלען, אַ מצוה!

די וואָך איז געווען — די וואָך פון חנוכה, און געשפּיעלט האָבען מיר אין „דריידעל".

ז.

אמת, אין די היינטיגע שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט אין קאָר־טען, למשל: אָקע, סטוקעלקע, טערטעל־מערטעל, סטאָס וכדומה, שטעקט אודאי מעהר שכל, ווי אין אונזער אַמאָליגען דריידעל; נאָר דאָרט, וואו מע שפּיעלט אויף געלד, איז קיין חילוק נישט. איך אַליין האָב געזעהן מיט מיינע אויגען, ווי צוויי שקצים זענען געזעסען און האָבען זיך געשלאָגען קאָפּ אין וואַנד. און אַז איך האָב זיי געפרעגט: וואָס טהוט איהר דאָס? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? האָבען זיי מיר געזאָגט, איך זאָל נעמען דעם וועג, וואָרום זיי שפּיעלען אויף געלד — ווער פון זיי וועט זיך גיכער איינמיעדען... היינט געהט טענה'ט! דאָס שפּיעל פונ'ם דריידעל

איז אַ היים, אַ מורא׳דיג אַזאַרטעס שפּיעל. עס קאָן אַריינטרייבען אייך אין אלף השׁשי אַריין, איהר זאָלט פערשפּיעלען די נשמה. און נישט אַזוי דאָס געלד, ווי דער פערדראָס: למאַי געווינט יענער? למאַי פאַלט ביי יענעם דאָס דריידעל אויף דער גימל, און ביי אייך אויף דער נון, אויף דער הא אָדער אויף דער שין? און דאָס ווייסט איהר דאָך מסתמא, וואָס בעדייטען די פיער אותיות פונ׳ם דריידעל: נ מאַכט נ י י ן, ה מאַכט ה אַ ל ב, ש מאַכט ש ל ע כ ט און ג מאַכט ג ו ט. דאָס דריידעל איז אַ מין לאָטעריי: וועמען די הצלחה שפּיעלט, דער געווינט. אָט נעמט, למשל, בעני מאיר פאָלקאָוואַי׳ס: וויפיעל מאָל ער זאָל נישט לאָזען דאָס דריידעל, מוז דאָס פאַלען ביי איהם אויף דער גימל.

— ס׳איז דיר איין אַנטיק מיט דעם בעני׳ן! — זאָגען אַלע יונגלעך און שטעלען אַלע מאָל פריש געלד, און בעני „ענטפערט" אַלעמען, וואָרום וואָס הערט ער דאָס? „אַ נגיד׳ס אַ יונגעל"!

— גימל! ווידער גימל! איין אַנטיק מיט איהם! — שרייען־אוים אַלע מיט אַ מאָל און מע נעמט זיך צו די בייטעלעך און מע שטעלט פריש געלד, און בעני „ענטפערט" אַלעמען, לאָזט דאָס דריידעל „קאַזאַרעס", מיט׳ן קעפּעלע אַרויף. דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך אַהין און אַהער, ווי אַ שכור, און פאַלט־אַנידער.

— גימל! — זאָגט בעני.

— גימל? גימל? ווייטער גימל? חידושים מיט איהם! — שרייען־אוים חברה און קראַצען זיך און נעמען זיך ווידער צו די בייטעלעך.

דאָס שפּיעל ווערד וואָס ווייטער פייערינגער. די שפּיעלערס היצען זיך, שטעלען געלד, שטופּען זיך אַלע צום טיש, קריגען זיך, דערלאַנגען איינער דעם אַנדערען אין זייט אַריין, זענען זיך מכבד מיט מאָרנע ווערטער: „דו סמאַרק איינער! דו פּאָנפּאַטש! שוואַרצער קאָטער! צעקנייטשטע יאַרמעלקע! צעשפּאַלטענע קאָפּאָטקע!" וכדומה אַזעלכע קאָמפּלימענטען, בעמערקען גאָר נישט, אַז ביי דער זייט שטעהט דער רבי, אָנגעטהאָן אינ׳ם וואַרעמען טיזליק

מיט׳ן וואַטענעם מיצעל אויף דער יאַרמעלקע און מיט׳ן טלית ותפילין אונטער דער האַנד; דאָס קלויבט ער זיך גלייך אין קלייזעל אַריין דאַוונען, נאָר דערזעהן די קינדער היצען זיך, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ ווײַלע, אַ קוק טאָן פון דער ווייטן, ווי מיר שפּיעלען אין דריידעל. היינט מישט זיך נישט דער רבי; ס׳איז חנוכה, זענען מיר פריי אַכט טאָג כסדר און קאָנען שפּיעלען אין דריידעל וויפיעל מיר ווילען, אַבי נישט שלאָגען זיך, נישט רייסען זיך ביי די נעזער. נאָר ניט אַזאַ שלעכטער מענש דער רבי, כלעבען. אויך די רביצין האָט געחאַפּט דאָס קליינע, קראַנקע ראובלי אויף די הענד, איהם פערשטופּט דאָס מוילכעל מיט דער ברוסט, ס׳זאָל נישט שרייען, האָט זיך אָוועקגעשטעלט הינטער׳ן רבינ׳ס פּלייצעס און קוקט־קוקט, ווי די יונגלעך שטעלען געלד. און בעני „ענטפערט" אַלעמען, בעני ברענט, בעני פּלאַמט, בעני פלאַטערט, בעני לאָזט דאָס דריידעל, און דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך און פאַלט־אַנידער.

— ווידער אַמאָל גימל? אַ טרעיאַטער מיט דעם בעני׳ן!

און בעני האָט אונז אַזוי לאַנג בעוויזען זיין בריה׳שאַפט מיט זיינע גרויסע קונצען, ביז ער האָט אונז מחילה אויסגערייניגט אַלעמען די בייטעלעך, צוגענומען וואו ס׳איז געווען ערגיץ אַ פּרוטה, אַריינגעלעגט די הענד אין די קעשענעס, ווי איינער רעדט: „נו, ווער וויל נאָך?"... און מיר זענען זיך צעגאַנגען אהיים, אָוועקגעטראָגען מיט זיך אַ וועהטיג אין הארצען און אַ בזיון פאַר זיך אַליין, און נאָך געמוזט אין דער היים אויסטראַכטען „ליגינים" — דער אַזאַ ליגען און דער אַזאַ ליגען. איינער האָט זיך מודה געווען, אַז ער האָט דאָס גאַנצע חנוכה־געלד פערנאַשט, אויסגעגעבען אויף באָקסערען! דער אַנדערער האָט אויסגעטראַכט אַ פּזמון, אַז מע האָט דאָס ביי איהם אַרויסגע׳גנבה׳ט פון קעשענע נאָך ביי־נאַכט. און דער דריטער איז געקומען אהיים מיט אַ געוויין. „וואָס איז? וואָס וויינסט דו?" — סטייטש, ער האָט זיך געקויפט פאַר׳ן חנוכה־

געלד אַ מעסערעל! — „וואָס זשע איז דער געווין?“ — סטייטש, ער האָט דאָס געהענגעריג פערלוירען!

אויך איך האָב אויסגעטאַקט אַ גרויסען ליגען. דערצעהלט דער מאַמען אַ גאַנצע מעשה פון טויזענד־איין־נאַכט און אויסגעבעטען ביי איהר נאָך אַ מאָל חנוכה־געלד — אַ הארטען זעכסער מיט צוויי צווייערס, אוועקגעטראָגען זיי צו בעני׳ן און אָפּגעטרייסעלט זיך אין פינף מינוט. און אויסגעטראַכט דער מאַמען אַ נייעם ליגען. בקיצור, קעפּ האָבען געטראַכט, מוחות האָבען געאַרבייט און ליגענס, ליי־גענס זענען געפלויגען, אַזוי ווי האָלץ, און דאָס גאַנצע חנוכה־געלד אונזערס איז אוועק מיט׳ן דריידעל, אוועק צו בעני׳ן אין קעשענע אריין, און פערפאַלען לעולם ועד!

נאָר איינער פון אונז האָט זיך אַזוי אריינגעלאָזט אינ׳ם דריי־דעל, אַז ער האָט זיך נישט בענוגענט מיט׳ן חנוכה־געלד אליין און האָט נישט אויפגעהערט צו שפּיעלען און שפּיעלען מיט בעני׳ן אין דריידעל כמעט אַלע טאָג, ביז׳ן לעצטען טאָג פון חנוכה.

און דער דאָזיגער איינער בין געווען טאַקי, מחילה, איך אליין, „דער אלמנה׳ס יונגעל“.

ז.

וואו האָט גענומען „דער אלמנה׳ס יונגעל“ געלד אויף צו שפּיעלען — דאָס זאָלט איהר גאָר נישט פרעגען. די גרויסע שפּיע־לערס פון דער וועלט, די, וואָס האָבען געפּרובט געווינען און פער־שפּיעלען גאַנצע פערמעגענס און מאַיאָנטקעס, — די ווייסען, די פערשטעהען!... אוי־וועה, די שעה זאָל גאָר נישט זיין, אַז דער יצר־הרע פון שפּיעלען קומט אָן, איז גאָר נישטאָ קיין שווערע זאַך אויף דער וועלט! ער ברעכט־דורך מויערען, אייזערנע ווענד, ער טהוט מעשים אשר לא יעשו — אַ ווערטעלע אויסצורעדען: דער יצר־הרע פון שפּיעלען!

ראשית חכמה, האָב איך זיך גענומען מאַכען געלד פון שוה־
כסף, דאָס הייסט, עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, פערקוי־
פען אַלסדינג, וואָס איך האָב, איין חפץ נאָכ'ן אַנדערען, פריהער
דאָס מעסערעל, נאָכדעם דאָס בייטעלע, נאָכדעם די קנעפּלעך אַלע.
און אַ קעסטעלע האָב איך געהאַט, וואָס פלעגט זיך עפענען און
פערמאַכען, און עטליכע רעדעלעך פון איין אַלטען זייגער, גוטע,
מעשענע, אַז מע רייבט זיי אויס, גלאַנצען זיי מיט סכנת־נפשות,
כמעט אַזוי ווי גאָלד, — אַלסדינג אַוועקגעגעבען בחצי־חנם, גע־
שניטען אויף וואָס די וועלט שטעהט, און געלאָפען אַלע מאָל מיט
פריש געלד צו בעני'ן אַהיים און פערשפּיעלט איהם ביז'ן לעצטען
גראָשען, אַוועקגעגאַנגען אַלע מאָל פון איהם אָבל וחפוי־ראש, מיט
אַ האַרץ פול וואונדען, מיט אַ שרעקליכען פערדראָס, שטאַרק אויפ־
געטראָגען — נישט אויף בעני'ן! חלילה! וואָס האָב איך צו בע־
ני'ן? וואָס איז בעני שולדיג, אַז סע געהט איהם אינ'ם שפּיעל?
ס'זאָל ביי מ י ר, זאָגט ער, פאַלען דאָס דריידעל אויף דער גימל,
וואָלט א י ך געוואונען; עס פאַלט ביי א י ה ם, זאָגט ער,
אַלע מאָל אויף דער גימל, געווינט ע ר. אַזוי זאָגט בעני און
איז געבאָך זעהר גערעכט... ניין, מיך פערדריסט אויף זיך, אויף
מיר אַליין, למאי איך האָב צעטרענצעלט אַזוי פיעל געלד, דער
מאַמע'ס פערהאָרעוועט געלד, און צעפּלאַכטען אַלע מיינע זאַכען,
געבליבען, ווי מע זאָגט, נאַקעט, ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט!
אפילו דאָס סידור'על אויך פערקויפט. אוי, דאָס סידור'על! דאָס
סידור'על!... דערמאָן איך מיך אָנ'ם קליינעם סידור'על, פער־
קלעהמט מיך ביי'ם האַרצען און דאָס פּנים ברענט מיר פאַר בזיון!
דאָס איז געווען אַ צאַצקע, נישט קיין סידור'על! ביי פּתחיה דעם
פּאַקענטרעגער האָט דאָס מיר די מאַמע געקויפט, אַקוראַט צום
טאַטענ'ס יאָהר־צייט. און אַ סידור'על איז דאָס געוועזען, —
צווישען סידורים'לעך אַ סידור'על! אַ „כל־בו'ניקעל“, איין אמת־
דיג כל־בו'ניקעל! אַ גראָבס, אַ געפּאַקטס. פון כל טוב האָט זיך
דאָרטען געפונען, פון פויגעל־מילך, פון וואָס אַ מויל קאָן רעדען:

שיר־השירים און פרק, און ברכי־נפשי, און די הגדה, און אלע תפלות, און אלע דינים ומנהגים פון א גאנץ יאהר, און א תהלים'על צום סוף. היינט די טעוועלעך מיט די גאלדענע אותיות! דער שניט! דאס רוקענדעל! א יצר־הרע, זאג איך אייך, א שטן, נישט קיין סידור'על! אלע מאל, ווען פתחיה מיט די בעלמעס און מיט די שטארק־אונטערגעשארענע וואנסעס, וואס דאס מאכט דאס פערזארגטע פנים זיינס שמייכלענדיג, אלע מאל, ווען דער פתחיה האט זיך צעלעגט מיט זיין קראם אין בית־המדרש ביי דער טיר, האב איך קיין אויג נישט אראפגעלאזט פון דעם כל־בו'ניקעל.

— וואס ווערסט דו זאגען, יונגעלע? — פרעגט מיך כלומרשט פתחיה, גלייך ווי ער ווייסט נישט, אז איך האב געווארפען איין אויג אויפ'ן כל־בו'ניקעל, שוין א מאל זיעבעצעהן איבערגעטאפט מיט די הענד און איבערגעפרעגט וואס סע קאסט.

— גאר נישט, — זאג איך, — גלאט אזוי... — און געה־אוועק פון איהם, איך זאל נישט זעהן פאר זיך דעם יצר־הרע.

— אוי, מאמע! זאלסט זעהן, איז ביי פתחיה'ן פארהאן א כל־בו'ניקעל!

— וואס פאר א כל־בו'ניקעל? — פרעגט מיך די מאמע.

— א סידור'על אזעלכעס! ווען איך האב אזא סידור'על, וואלט איך — איך ווייס אליין נישט וואס!

— האסט דען נישט קיין סידור? און וואו איז דעם טאטענ'ס סידור?

— וואס גלייכסט דו, מאמע? יענס איז א סידור, און דאס איז א כל־בו'ניקעל!

— א כל־בו'ניקעל! — זאגט די מאמע. — אין א כל־בו'ניקעל איז דען פארהאן מעהר צו דאווענען, צי סע דאווענט זיך געשמאקער?

געהט ניט צו פערשטעהן א מאמען, וואס הייסט א כל־בו'ניקעל, איין אמת'דיג כל־בו'ניקעל, מיט רויטע טאוועלעך, מיט א בלויען שניט און מיט א גרינעם רוקען!

— קום — זאָגט צו מיר די מאַמע איינמאָל אין אַ פאַרנאַכט און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד — קום מיט מיר אין בית־המדרש. מאָרגען, אם ירצה השם, האָסט דו יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, וועלען מיר שטעלען ליכט און זיך זעהן אײן אין וועג מיט פּתחיה'ן, וואָס איז ביי איהם פאַר אַ כל־בו'ניקעל אָזעלכעס?

איך ווייס פריהער, אַז צום טאַטענ'ס יאָהר־צייט וועל איך ביי מיין מאַמען פועל'ען, ווי מע זאָגט, דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל, און עס קלאַפּט מיר שוין דאָס האַרץ פאַר פרייד.

געקומען אין בית־המדרש, טרעפען מיר פּתחיה'ן מיט'ן זאַק, נאָך נישט אויסגעפּאַקט די סחורה. פּתחיה איז, פערשטעהט איהר מיך, אַ איד נישט קיין חאַפּענדיגער. ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז ער איז איינער אויפ'ן יריד. זיינס וועט פון איהם נישט אוועק. איי־דער ער בינדט־אויף דעם זאַק און צעלעגט די קראָם, געדויערט אַ יאָהר. איך ציטער, איך פלאַטער, קוים וואָס איך האַלט מיך אויף די פיס, און ער — גאָר נישט, גלייך ווי נישט צו איהם רעדט מען!

— ווייזט שוין דאַרטען, — זאָגט צו איהם די מאַמע — וואָס איז דאָרט ביי אייך פאַר אַ כל־בו'ניקעל?

פּתחיה האָט צייט. דער טייך ברענט נישט. פּאַוואָלינקע, נישט געהאַפּט, בינדט ער אויף דעם זאַק און לעגט־אויס די גאַנצע קראָם זיינע: חומשים און קליינע חומש'לעך, מאַנסבילשע סידורים און ווייבערשע קרבן־מנחהס, תהלימס און תהלימלעך, חק־לישראלס און תקונימלעך, מחזורים, סליחות און תחינות ובקשות אָהן אַ שיעור! און ספּורי־מעשיות, שבחי בעל־שם־טוב און ווידער אַ מאָל תחינות! עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז עס וועט זיך קיינמאָל ביי איהם נישט אויסנעמען — אַ קוואַל, אַ ברונען! קוים אמאָל דערלעבט צו זעהן דאָס קליינוואַרג, און בתוכם האָט אַ שיין גע־טהאָן דאָס כל־בו'ניקעל.

— אָט דאָס איז גאָר? — רופט זיך אָן די מאַמע. — אַזאַ קליינינטשקע?

— דאָס קליינטשקע — זאָגט פּתחיה — קאָסט טייערער פון אַ גרויסעטשקע.

— וואָס קאָסט ביי איך, גאָט זאָל נישט שטראָפן פאַר די רעד, דאָס דאָזיגע קליינע וועוריקעל?

— אויף אַ סידור זאָגט איהר וועוריקעל? — מאַכט צו איהר פּתחיה און נעמט ביי איהר פאַוואָלינקע דאָס כל־בו׳ניקעל פון די הענד, און מיר רייסט זיך אָפּ אין הארצען.

— נו, זאָגט שוין, זאָגט, וואָס קאָסט דאָס? — בעט ביי איהם די מאַמע. נאָר פּתחיה האָט זיך צייט און ענטפערט מיט אַ ניגון:

— דאָס סידור׳על וואָס קאָסט? אוי, סע קאָסט, סע קאָסט! איך האָב מורא, ס׳איז נישט פאַר אייער בייטעל.

די מאַמע בענשט די שונאים מיט בייזע, וויסטע חלומות, און הייסט זיך זאָגען אַ מקח.

פּתחיה זאָגט אַ מקח, און די מאַמע ענטפערט איהם נישט; זי דרעהט זיך אוים מיט׳ן פּנים צו דער טיר, נעמט מיך פאַר אַ האַנד און זאָגט צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן, מיר האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון. דו ווייסט דען נישט, אז רב פּתחיה זענען אַ איד אַ יקרן?

מיט אַ ביטער הארץ געה איך נאָך דער מאַמע ביז דער טיר, מיט אַ שטיקעל האָפנונג, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען און פּתחיה וועט אונז אומקעהרען צוריק. נאָר פּתחיה איז נישט אַזאַ איד. ער ווייסט, אז מיר וועלען זיך אַליין אומקעהרען. והראיה, מיר האָבען זיך טאַקי אומגעקעהרט, און די מאַמע בעט איהם, ער זאָל זאָגען „ווי אַ מענטש“. פּתחיה ריהרט זיך נישט, קוקט אויף דער סטעלי, און די ווייסע בעלמע פונ׳ם לינקען אויג גלאַנצט, און מיר געהען־אַוועק און קעהרען זיך אום נאָך אַ מאָל צוריק.

— אַ פאַהאַנער איד אַט דער פּתחיה! — זאָגט צו מיר נאָכ־דעם די מאַמע. — מכות מיינע שונאים וואָלט איך ביי איהם גע־קויפט אַ סידור׳על! היינט קאָסט דאָס טאַקי אַ יקרות! איין עבירה. בלעבען, דאָס געלד וואָלט צונוץ געקומען אויף שכר־למוד! נאָר

גאָר נישט, צוליעב דעם, וואָס דו האָסט מאָרגען, אם ירצה השם, יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, עליו השלום, און דו זאָגסט נאָך איהם קדיש, האָב איך דיר צוליעב געטהאָן. טהו זשע מיר צוליעב, מיין זוהן, דו אויך, און זאָג מיר צו, אז דו וועסט חאָטש דאַוונען געטריי אַלע טאָג.

צי איך האָב טאַקי אַזוי געטריי געדאַווענט, ווי איך האָב צו־געזאָגט, צי ניין — פון דעם לאָמיר ניט רעדען. נאָר דאָס כל־בו'־ניקעל האָב איך ליעב געהאַט דאָס חיות! איהר קאָנט פערשטעהן, אז איך בין מיט דעם געשלאָפען, חאָטש — איהר ווייסט? — מע טאָר דאָס נישט. דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען אויף דעם סידור'על, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג האָב איך דאָס אָפּגעהיט, — און איצט, דעם דאָזיגען חנוכה, האָב איך דאָס — וועה געשריגען! — אַליין מיט מיינע אייגענע הענד אַוועקגעטראָ־גען צו משה דעם סטאָליר'ס יונגעל, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָר־פען דערויף איין אויג, און נאָך גערארפט בעטען איהם, אויסשלאָ־גען א קניע ערד, ביז ער זאָל דאָס ביי מיר קויפען. כמעט אומ־זיסט אַוועקגעגעבען דאָס קליינע סידור'על! אוי, דאָס סידור'על, דאָס סידור'על! און דערמאָן איך מיך אָן דעם קליינעם סידור'על, פערקלעהמט מיך ביי'ם הארצען און דאָס פּנים פלאַמט מיר פאַר בזיון! פערקויפט, פערהאַנדעלט, און צוליעב וואָס? צוליעב וועג־מען? צוליעב בעני'ן. בעני זאָל האָבען אויף צו געווינען ביי מיר נאָך עטליכע קאָפּיקעס. נאָר וואָס איז שולדיג בעני, אז סע געהט איהם אַזוי אין דריידעל?

— דערויף איז דאָס א דריידעל. — רעדט מיר אוים בעני דאָס הארץ און לעגט־אריין צו זיך אין ביימעלע מיינע לעצטע עטליכע גראָשענס. — ס'זאָל ד י ר אַזוי געהן, ווי סע געהט מיר, וואָלסט ד ו געוואונען! עס געהט אָבער מ י ר, געווין א י ך.

און בעני'ס בעקלעך פלאַמען, און אין שטוב איז ביי זיי ליכ־טיג און וואַרעם. און א זילבערן חנוכה־לעמפּעל שטעהט ביי זיי גרייט מיט'ן גוטען בוימעל, מיט'ן שענעם שמש און מיט אַלדאָס

גוטס, און פון קיך ביי זיי לאָזט זיך הערען אַ ריח פון פרישע, נאָר־וואָס אויסגעפּרעגעלטע שמאַלץ.

— מע באַקט היינט ביי אונז לאַטקעס. — זאָגט מיר בעני אָן אַ בשורה אויף דער טיר שוין, און מיר קלעהמט דאָס הארץ פאַר הונגער. און איך לויף מיט'ן צעריסען טולופּעל אַהיים און טרעף די מאַמע געקומען שוין פון קלייט, רויט די נאָז, רויט די הענד, און אָנגעדראָלען, איבערגעפרוירען דורך און דורך, שטעהט און וואַרעמט זיך ביי'ם אויווען. מיך דערזעהן, הויבט איהר דאָס פּנים אָן צו שיינען.

— פון שוהל? — פרעגט מיך די מאַמע.

— פון שוהל. — זאָג איך איהר אַ ליגען.

— געדאַווענט מעריב?

— געדאַווענט מעריב. — זאָג איך איהר אַ נייעם ליגען.

— וואַרעם זיך אָן, מיין זוהן, וועסט דו מיר בענטשען חנוכה־ליכטלעך. ס'איז היינט, דאַנקען גאָט, דאָס לעצטע ליכטעל.

ח.

אודאי, אַ מענש זאָל טראָגען אויף זיך נאָר צרות אַליין און נישט האָבען קיין פּיצעל פערגעניגען, קיין ברעקעל נחת, וואָלט ער דאָס געוויס נישט איבערגעטראָגען און וואָלט זיך געוויס גע־נומען דאָס לעבען. איך זאָג עס אַקעגען מיין מאַמען דער אַלמנה נעבאַך, וואָס האָט טאָג ווי נאַכט געהאָרעוועט, געפרוירען, געהונ־גערט, נישט דערעסען, נישט דערשלאָפען, און נאָר צוליעב מיר, נאָר פון מיינעטוועגען. פאַר וואָס זשע קומט דאָס איהר, אַז זי זאָל נישט האָבען טאַקי אַמאָל קיין שטיקעל פערגעניגען אויך? איטליכער מענש פערשטעהט דאָס וואָרט „פערגעניגען" נאָך זיין השגה נאָך. ביי מיין מאַמען איז נישט געווען גאָר קיין גרעסער פערגעניגען אויף דער וועלט, ווי בשעת איך האָב א י ה ר שבת און יום־טוב געמאַכט קידוש, פּסח א י ה ר אָפּגערעכט דעם סדר,

און חנוכה א י ה ר געבענשט חנוכה־ליכטלעך. וואָס פאַר אַ קידוש — צי איבער וויין, צי איבער ביער? וואָס פאַר אַ סדר — צי מיט חרעמזלעך, צי מיט צוגעפרישטע מצה מיט וואַסער? וואָס פאַר חנוכה־ליכטלעך — צי אין אַ זילבערען לעמפּעל, צי פון געשניטענע קאַרטאָפּלים? — גלויבט מיר, נישט אינ׳ם וויין, נישט אין די חרעמזלעך, נישט אין דעם זילבער שטעקט דער גאַנצער יחוס; דער עיקר איז גאָר עפּיס אַנדערש: דער עיקר איז דאָס מ אַ כ ע ן פונ׳ם קידוש, דאָס אָ פּ ר ע כ ט ע ן פונ׳ם סדר און דאָס ב ע נ ש ע ן פון די חנוכה־ליכטלעך. אָנקוקען, בשעת איך מאַך די ברכה, מיין מאַמע׳ס פּנים, ווי סע שיינט און סע לייכט און סע שמייכעלט, בעדאַרף מען קיין סך ווערטער נישט רעדען און קיין גרויסע פּירושים נישט מאַכען! מע זעהט, אַז דאָ איז דאָס רעכטע פערגעניגען, דאָס אמת׳ע גליק! איך בויג מיך אָן איבער די צעשניטענע קאַרטאָפּלים און מאַך די ברכה מיט אַ ניגון. איך זאָג, און זי זאָגט מיר נאָך שטילערהייד, וואָרט ביי וואָרט, מיט׳ן זעלבען ניגון, וואָס איך. איך זאָג, און זי קוקט מיר אין די אויגען אריין און מאַכט מיט די ליפּען. און איך וויים, וואָס זי טראַכט זיך בשעת מעשה אין הארצען. זי טראַכט: „אינגאַנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער, איהם צו לענגערע יאָהר!“... און איך פיהל, אַז איך בין ווערטה, מע זאָל מיך נעמען און צעשניידען אויף שטיקלעך, אַזוי ווי די צעשניטענע קאַרטאָפּלים: סטיימשע, אָפּגעהאַרט די מאַמע, און אַזוי מיאוס אָפּגענאַרט! פערקויפט דאָס קליינע סידור׳על און דאָס געלד פערשפּיעלט אין דריידעל! פערקויפט, פערקויפט פון קאָפּ ביז פּיס!

די קנויטלעך אין די קאַרטאָפּלים, מיינע חנוכה־ליכטלעך, טשאַדען, טשאַדען אַזוי לאַנג, ביז זיי ווערען פערלאָשען. און די מאַמע זאָגט צו מיר:

— געה וואַש זיך, וועלען מיר עסען קאַרטאָפּלים מיט שמאַלץ! לכבוד חנוכה האָב איך געקויפט אַ גלעזעלע גענזען־שמאַלץ, פרישע, מחיה׳דיגע שמאַלץ!

מיט פערגעניגען געה איך מיך וואשען, און מיר זעצען זיך צום טיש.

— ביי לייטען איז א מנהג, צום לעצטען טאָג חנוכה באַקט מען לאַטקעס. — זאָגט די מאַמע מיט א זיפץ, און עס קומט מיר אַרויף אויף דער מחשבה בעני'ס לאַטקעס מיט בעני"ס דריידעל, וואָס קאָסט מיך אַזאַ פערמעגען, און עס טהוט מיר א שטאָך אין הארצען, ווי מיט א נאָדעל, און מעהר פון אַלסדינג טהוט מיר וועה דאָס האַרץ און איך האָב חרטה אויפ'ן סידור'על.

אויך ביי'ם שלאָפען לאָזען מיך די געדאַנקען נישט רוהען. איך הער אַלץ דער מאַמע'ס קרעכצען מיט איהר קנאַקען פון די פינגער. איך הער דאָס בעטעל, ווי סע סקריפעט, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דאָס בעטעל איהרס נישט סע סקריפעט, נאָר סע קרעכצט. און אין דרויסען בלאָזט דער ווינד, קלאַפּט אין פענסטער, רייסט דעם דאַך, פייפט אין קוימען, לאָזט אויס מיט א לאַנגען־לאַנגען וויו־ו־ו־ו! און א גריל האָט זיך צו אונז פערנאַדעט פון א צייט און טשערע־ריקעט פון דער וואַנד ארויס: טשירערי־טשירערי! און די מאַמע הערט נישט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען און צו קנאַקען מיט די פינגער, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ רופט זיך אָפּ ביי מיר אין האַרצען. קוים־קוים וואָס איך האַלט מיך איין; אָט־אָט נעם איך, דאַכט זיך, און שפּרינג־אַראָפּ פון מיין געלעגער און געה־צו צו מיין מאַמען און פאַל איהר צו די פיס און קוש איהר די הענד און בין זיך מודה ומתודה אויף אַלע מיינע גרויסע זינד. נאָר איך טהו דאָס נישט; איך דעק מיך איין מיט אַלע קליידלעך שטאַרקער־שטאַרקער, איך זאָל נישט הערען, ווי דער מאַמעס בע־טעל סקריפעט און ווי די מאַמע זיפצט און קרעכצט. און די אויגען שליסען זיך ביי מיר, און דער ווינד פייפט און סווישטשעט וויו־ו־ו־ו! און די גריל מאַכט: טשירערי־טשירערי! טשירערי־טשירערי! און סע דרעהט זיך עפּיס פאַר מיינע אויגען, ווי א דריידעל, א מענש אַזעלכער, א קענטיגער פאַרשוין. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז דער רבי מיט דער שפּיצעכיגער יאַר־

מעלקע. אויף איין פוס שטעהט פאַר מיר דער רבי מיט'ן חומש און דרעהט זיך, דרעהט זיך, דרעהט זיך, ווי אַ דריידעל, און די שפּיצעכיגע יאַרמעלקע אויפ'ן קאָפּ שעמערירט אין די אויגען, און די פּאות פליהען אין דער לופטען. ניין, ס'איז נישט קיין רבי, ס'איז גאָר אַ דריידעל! אַ מאָדנע דריידעל, אַ לעבעדיגס, מיט אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע און מיט פּאות. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הערט־אויף דאָס רבי'דיגע דריידעל אָדער דער דריידעלדיגער רבי זיך צו דרעהען, און אויף זיין אָרט וואַכסט־אויס פּרעה דער קעניג פון מצרים פון דער סדרה „מקץ", וואָס מיר האָבען געלערענט די וואָך וואָס פאַר חנוכה; נאַקעט שטעהט פּרעה דער מלך פון מצרים פאַר מיינע אויגען, נאַקעט, נאָר־וואָס פון טייך אַרויס, און האַלט אין האַנד מיין סידור'על, מיין קליין כל־בו'ניקעל, און איך פערשטעה נישט, ווי קומט דאָס צו איהם, צו דעם דאָזיגען רשע, וואָס האָט זיך געבאָדען אין אידיש בלוט?... און איך זעה זיעבען קיה, מאָגערע, דאַרע, אויסגעדריווערטע הויט און ביינער, מיט גרויסע הערנער און מיט לאַנגע אויהערען, לאָזען זיך צו מיר אַלע מיט אַ מאָל, איינע נאָך דער אַנדערער, עפענען די מיילער און ווילען מיך איינשלינגען. פלוצים וואַכסט־אויס בעני, מיין חבר בעני, חאַפּט זיי פאַר די לאַנגע אויהערען און דרעהט זיי אַ לאַנגען „פּזר" מיט אַ „שלשלת", און עמיצער וויינט שטילערהייד, זיפצט און חליפּעט, קרעכצט און פּייפּט און סווישטשעט און טשירעריקעט, און אַ מענש שטעהט נעבען מיר און מאַכט צו מיר שטילערהייד:

— זאָג נאָר, זוהנו, ווען האָסט דו נאָך מיר יאָהר־צייט? ווען זאָגסט דו נאָך מיר קדיש?

און איך שטוים מיך, אַז דאָס איז דער טאַטע מיינער, פון יענער וועלט, מיין טאַטע, וואָס די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם אַזוי פיעל גוטע זאַכען. איך וויל איהם זאָגען, ווען איך האָב נאָך איהם יאָהר־צייט, ווען איך זאָג נאָך איהם קדיש, — האָב איך אָבער פערגעסען. גראָד אַצינד האָב איך פערגעסען! איך מוטשע מיך, איך רייב דעם שטערן, וויל מיך דערמאָנען, נאָר איך קאָן

נישט! האָט איהר געהערט אַ מעשה? איך האָב פערגעסען, ווען איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען! גוואַלד, אידישע קינדער! צי ווייסט איהר נישט, צי ווייסט איהר נישט, ווען איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען? וואָס שווייגט איהר? גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!...

. . . .

— גאָט איז מיט דיר! וואָס שרייסט דו? וואָס גוואַלדעוועסט דו? וואָס טהוט דיר, חלילה, וועה?

איהר פערשטעהט דאָך, אַז דאָס זאָגט צו מיר די מאַמע. זי שטעהט איבער מיר, האַלט מיך ביי'ם קאָפּ, און איך פיהל, ווי זי ציטערט און ווי זי פלאַטערט. דאָס האַלב־פערדרעהטע לעמפּעל נישט סע לייכט, נאָר סע טשאַדעט, און איך זעה דער מאַמע'ס שאָטען טאַנצט משונה אויף דער וואַנד, און ווי צוויי הערנער זעהען־אויס די שפּיצען פון איהר נאַכט־פאַטשיילע, און די אויגען איהרע גלאַנצען שרעקליך אין דער פינסטער.

— ווען האָב איך יאָהר־צייט? מאַמע, זאָג! ווען האָב איך יאָהר־צייט?

— גאָט איז מיט דיר! ערשט נישט לאַנג געווען דער יאָהר־צייט! דיר האָט זיך עפּיס גע'חלומ'ט? שפּיי אויס דריי מאָל: טפו־טפו־טפו! לאָז זיין צו גוטען! אָמן, אָמן, אָמן!...

* * *

קינדער! איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער. אויך בעני איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער, אַ יונגער־מאַן מיט אַ בערדעל אַ געלס. און אַ בייכעל האָט ער זיך פערלאָזט, און אַ קיים אַ גילדענע אויפ'ן בייכעל טראָגט ער. ווייזט אויס, אַ נגיד בעני. געווען אַמאָל אַ נגיד'ס אַ יונגעל, היינט איז ער אַליין אַ נגיד.

מיר האָבען זיך בעגעגענט, פאָהרענדיג אין באַהן. איך האָב איהם דערקענט נאָך די בולבעוואַטע אויגען, ווי ביי אַ פיש, און

נאָך די שיטערע צייהן. איא צייט נישט געזעהן זיך, האָבען מיר זיך ארומגעחאפּט קושען און צערעדט זיך פון אמאָליגע גוטע, ליע־בע, זיסע קינדער־יאָהרען, און דערמאָנט זיך אָן אַלע נארישקייטען פון אמאָל.

— געדענקסט, בעני, יענעם חנוכה, ווי ס'איז דיר געגאַנגען אין שפּיעל, אינ'ם דריידעל? אַלע מאָל איז ביי דיר געפאַלען גימל!

איך טהו א קוק אויף מיין בעני'ן — ער איז ברוין און בלוי פאַר געלעכטער. ער האַלט זיך ביי די זייטען, ער קאַטשעט זיך, ממש ער עקט זיך.

— גאָט איז מיט דיר, בעני! וואָס איז אויף דיר אזא געלעכ־טער פלוצים אָנגעפאַלען, בעני?

— אוי! — מאַכט ער צו מיר מיטביידע הענד. — גאָה שוין אוועק מיט דיין דריידעל! דאָס איז געווען דאָס גוטע דריידעל! שוין איין מאָל א דריידעל! דאָס איז געווען א קוגעל פון גאָלע שמאַלץ, א צימעס פון גאָלע ראָזינקעס! מיט אזא דריידעל איז שווער צו פארשפּיעלען. ווי אזוי ס'זאָל ניט פאַלען, מוז עס פאַלען אויפ'ן, חאַ־חאַ־חאַ, אויפ'ן גימל!

— וואָס זשע איז דאָס געווען פאַר א מין דריידעל, בעני?

— דאָס איז געווען, חאַ־חאַ־חאַ, א דריידעל פון גאָלע, חאַ־חאַ־חאַ, פון סאַמע גימל, חאַ־חאַ־חאַ!...

מ. גורעוויטש פערלאַג.

ל. עלבע: די אידישע שפּראַך. אַ לעהר בוך פאַר אָנפאַנגער,
ספּעציעל צוגעפּאַסט פאַר אַמעריקאַנער קינדער — 45ס.

דוד פּינסקי: נייע ערצעהלונגען — — — — — — — 20 "
געבונדען 40 "

דוד פּינסקי: דער אייביגער איד (איין אַקטער) — — 20 "
געבונדען 40 "

דוד פּינסקי: דער שטומער משיח — — — — — — 30 "
געבונדען 50 "

יוסף יפה: ליעדער, מיט אַ פאָררעדע פון דוד פּינסקי — 35 "
געבונדען 60 "

ל. עלבע (ליבע דער רויטער): באַרני דער מלמד.
הומאָריסטישע זאַמלונג — — — — — — 30 "
געבונדען 60 "

ב. קאָוונער (י. אדלער): הומאָריסטישע ערצעהלונגען — 50 "
געבונדען 80 "

הויפּט פערקויף פון פאָלגענדע ביכער:

פרייהייטס ליעדער — — — — — — — — — — — 35 "
געבונדען 60 "

ב. לאַפּין: אומעטיגע וועגען (ליעדער) — — — — — 25 "
וועלט־איין וועלט־אויס (ליטעראַרישער זאַמעלבוך) — — 80 "
געבונדען 1.00

צו בעקומען אין אַלע גרעסערע בוך סטאָרס אָדער ביים פערלעגער:

M. GUREWITCH

202 East Broadway New York, N. Y.

שלום־עליכם ביבליאָטעק פאַר גרויס און קליין

שלום־עליכם פאָלקס־פאָנד אויסגאַבע

א ביליגע אויסגאַבע פון שלום־עליכם׳ס מעשיות און מאָנאָלאָגען פאַר גרויסע און פאַר קליינע, אויף צו לייענען אין אַלע אידישע הייזער, וואו מע רעדט און מע פערשטעהט אידיש, אויף פאַרצולייענען פאַר אַ עולם אין עפענטליכע פּלעצער און אויף געבען צו לייענען אידישע קינדער, וועלכע לערנען און פערשטעהען אידיש.

ביז אַהער ערשיענען:

		סענט
1.	נחת פון קינדער און בערעל־אייזיק.	10
2.	ווען איך בין רויטשילד און אויסגעטרייסעלט.	10
3.	מתושלח.	10
4.	שוין איין מאָל אַ סוכּה!	10
5.	די פאָהן.	10
6.	דאָס מעסערעל.	10
7.	חנוכּה־געלד	10
8.	פערבענקט אַהיים.	10
9.	ראַבטשיק.	10
10.	ביי׳ם קעניג אחשורוש.	10
11.	אַ פערשטערטער פּסח.	10
12.	די גאָלדשפּינערס.	10
13.	דער זייגער.	10
14.	ל״ג בעומר.	10
15.	דאָס דריידעל.	10

אין גיכען וועלען ערשיינען:

16.	אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט.	10
17.	איינער פון טויזענד.	10
18.	דריי לוחות און איבער אַ היטעל.	10
19.	צער בעלי חיים און אסתר.	10
20.	גרינס אויף שבועות.	10

הויפּטפערקויף אין בוכהאַנדלונג פון מ. גורעוויטש:

M. Gurewitch, 202 East Broadway, New York